

Філософія

УДК 165.741:7.035:008(430)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18397055>

Концепція “магічного” письма Вальтера Беньяміна: впливи раннього німецького романтизму

Смірнов Артемій Олегович,

Аспірант програми “філософія” докторської школи ім. Родини Юхименків,
Національний університет “Києво-Могилянська Академія”,
м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5016-8122>

Прийнято: 13.01.2026 | Опубліковано: 28.01.2026

Анотація. Вальтер Беньямін (1892–1940) є однією з ключових постатей інтелектуальної історії ХХ століття, відомий як яскравий представник Франкфуртської школи. Його доробок охоплює широкий спектр тем – від філософії історії та естетики до запровадження таких знакових понять як «аура» художнього твору. Проте, попри значну увагу до його творчості, ідеї Беньяміна щодо мови та її складного зв'язку з традицією раннього німецького романтизму залишаються недостатньо дослідженими, особливо в українському науковому контексті. Існуючі праці здебільшого концентруються на широких аспектах філософії та естетики Вальтера Беньяміна, не надаючи систематичного та порівняльного аналізу саме його концепції мови у прямому зіставленні з мовною філософією Йоганна Георга

Гаманна, Новалиса та Фрідріха Шлетеля. Ця стаття має на меті заповнити цю прогалину, зосередившись на ранньому періоді творчості Бен'яміна, коли його філософські погляди тільки формувалися. Об'єктом аналізу є міркування Бен'яміна про мову, які формують його унікальну «магічну», або «не-інструментальну» концепцію письма. Переважно позиція Бен'яміна щодо мови розкривається у його листі до Мартина Бубера 1916 року, в якому Бен'ямін відмовляється від пропозиції працювати у журналі “Der Jude”; а також у його роботі того ж року “Про мову взагалі й людську мову зокрема”. Як показано у дослідженні, Бен'ямін має схожу з романтичною концепцію філософії, що має засновки в кабалістичній традиції, й тим самим відстоює специфічну концепцію істини як “події”, яка є характерною для романтиків. Саме з огляду на це, він вважає взірцевим романтичний журнал «Athenäum», що дає наочний приклад його “магічної” концепції письма.

Ключові слова: романтизм, філософія мови, історія філософії, поезія, мистецтво, естетика, істина, кабала, Вальтер Бен'ямін, Йоган Гаманн.

Walter Benjamin's concept of “magical” writing and the influence of early german romanticism

Artemii Smirnov,

PhD student in Philosophy, Yukhymenko Family Doctoral School,

National University of Kyiv-Mohyla Academy,

Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5016-8122>

Abstract. *Walter Benjamin (1892–1940) is one of the key figures in the intellectual history of the twentieth century, widely known as a prominent*

*representative of the Frankfurt School. His body of work encompasses a broad range of topics—from the philosophy of history and aesthetics to the introduction of such influential concepts as the “aura” of the work of art. However, despite the considerable scholarly attention devoted to his thought, Benjamin’s ideas about language and its complex relationship to the tradition of early German Romanticism remain insufficiently explored, particularly within the Ukrainian academic context. Existing scholarship tends to focus primarily on the broader aspects of Walter Benjamin’s philosophy and aesthetics, without providing a systematic and comparative analysis of his conception of language in direct dialogue with the philosophies of language developed by Johann Georg Hamann, Novalis, and Friedrich Schlegel. This article aims to fill this gap by focusing on the early period of Benjamin’s work, when his philosophical views were still in the process of formation. The object of analysis is Benjamin’s reflections on language, which articulate his distinctive “magical” or “non-instrumental” conception of writing. His position on language is primarily developed in his 1916 letter to Martin Buber, in which he declines the invitation to collaborate with the journal *Der Jude*, as well as in his essay from the same year, “On Language as Such and on the Language of Man.” As this study demonstrates, Benjamin shares with the Romantics a conception of philosophy that draws on the Kabbalistic tradition, thereby defending a specific notion of truth as an “event,” characteristic of Romantic thought. It is precisely in this light that he regards the Romantic journal *Athenäum* as exemplary, since it offers a vivid illustration of his “magical” conception of writing. In turn, understanding the sources of his conception is of critical importance for a full comprehension of Benjamin’s philosophy and can be applied to contemporary discussions in the philosophy of language.*

Keywords: *Romanticism, philosophy of language, history of philosophy, poetry, art, aesthetics, truth, Kabbalah, Walter Benjamin, Johann Georg Hamann.*

Постановка проблеми. Творчість Вальтера Беньяміна (1892–1940), одного з ключових представників Франкфуртської школи, охоплює широкий спектр філософських та естетичних тем. Попри значну увагу до його доробку, його ранні філософські погляди на природу мови та її складний зв'язок із традицією раннього німецького романтизму залишаються недостатньо дослідженими, особливо в українському науковому контексті.

Актуальність дослідження полягає у необхідності заповнення цієї прогалини. Розуміння витоків його унікальної «магічної» або «не-інструментальної» концепції письма є критичним для повного осмислення його філософії. Обґрунтовуючи відмову від роботи у журналі «Der Jude» концепцією «магічного» письма і водночас називаючи зразковим романтичний журнал «Athenäum», Беньямін чітко вказує на вплив, який формує його специфічне уявлення про філософію, мову та істину.

Таким чином, центральна проблема, що потребує глибокого аналізу, полягає у виявленні та деталізації паралелей між «магічною» концепцією письма Вальтера Беньяміна та філософією мови раннього німецького романтизму, включаючи спільні засновки в кабалістичній традиції та споріднену концепцію істини як «події». Це дасть змогу не лише розширити наукові дискурси в українському філософському просторі, але й забезпечить глибше розуміння теоретичних основ “не-інструментального” підходу до мови, що мав значний вплив на літературну теорію та філософію початку ХХ ст. А також може бути застосований у сучасних дискусіях щодо філософії мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідження творчості Вальтера Беньяміна та рецепцій романтизму в його доробку є предметом значної кількості наукових праць. Існуюча література свідчить про стійкий науковий інтерес до цієї теми. Вже на ранньому етапі своєї творчості Беньямін привернув увагу до романтизму своєю докторською дисертацією «Поняття

критики мистецтва у німецькому романтизмі» (1919), де він детально проаналізував ідеї єнського гуртка. Його оригінальні припущення вплинули на подальші дослідження, зокрема, на роботу Жана-Люка Нансі та Філіпа Лаку-Лабарта «Літературний абсолют» (1978), яка започаткувала традицію переосмислення раннього романтизму як джерела літературної критики [14].

Дослідження зв'язку Беньяміна з романтизмом виходить за межі питання мови і є об'єктом численних монографій та збірок. Зокрема, можна виділити збірку «Вальтер Беньямін та романтизм» (2002), де такі автори як Андрю Бенжамін, Беатріс Ганссен, Родольф Гаше, Фред Раш та інші намагаються дати найповніше уявлення про романтичні рецепції у його творчості [7]. Андрю Бенжамін, наприклад, продовжує традицію започатковану Нансі та Лаку-Лабартом та трактує концепцію перекладу Беньяміна як “літературний абсолют”, маючи на увазі, що він відстоює концепцію мовного цілого, в якому частини не пов'язані законами причинності й мають складніші зв'язки. А також відмічає, що Беньямін погоджується із романтиками в неможливості артикулювати нескінченне. Фред Раш пропонує порівняння позиції Вальтера Беньяміна та ранніх романтиків з огляду на їхнє трактування Абсолютного та уявлення про новизну у літературній творчості. Він доходить думки, що концепція Беньяміна, висловлена їм у праці «Походження німецької барокової драми» (1928) відрізняється від романтичної тим, що “нового” способу розкривати абсолютне ціле не може існувати: “нове” для Беньяміна – це “ідеї”, констеляції речей, що вже закладені в історії речей та чекають на своє перевідкриття.

Окрім цього, наприклад, Ендрю Бові («Від романтизму до критичної теорії», 1996), намагається зробити повноцінне зіставлення романтичної філософської позиції з позицією Беньяміна на різних рівнях: у сфері естетики, мови, політики та історії [10]. Він доходить висновку, що спільність між ними можна простежити з огляду на специфічне потрактування істини, що виходить

за межі традиційного трактування істини як репрезентації. Метью Чарльз натомість («Модернізм між Беньяміном та Гете», 2019) пропонує цікавий погляд на стосунки Беньяміна із ранньою романтичною філософською традицією та Йогана Гете [12]. Він обґрунтовує, що саме вплив Гете на Беньяміна, дозволив останньому вийти за межі романтичної традиції, якою він захоплювався у ранні роки своєї творчості. Окремі дослідження останніх років, як-то праця Мартіна де Вілла (2022) [13], що окремо розбирає поняття “перекладу” у Беньяміна, а також роботи Е. Брусслан (2024) [11] та К. Маклафлін (2021) [15], де розбирається вплив дисертаційного дослідження Беньяміна про поняття критики у філософії раннього німецького романтизму на формування його пізнішої позиції, засвідчують академічне зацікавлення вивченням ранніх робіт Беньяміна для встановлення більшої історичної достовірності.

Проте, в українському контексті, досліджень які напряму присвячені зв’язку Беньяміна та романтиків не дуже багато, хоча окремо і можна відмітити такі роботи, як “Оповідач і філософ” (2011) Володимира Єрмоленко [5], що присвячена переважно магістральним темам у роботах Беньяміна, але також згадує романтизм, як один із впливів. А також, наприклад, статтю Юрії Доброносової (2022) [4], де в ході порівняння концепцій перекладу у Василя Стуса та Вальтера Беньяміна, розкривається філософія мови останнього, але без зазначення впливу романтичної філософії.

З огляду на це, можна висунути, що існуючі дослідження формують міцну основу, підтверджуючи загальну тезу про глибоку інтелектуальну спорідненість Вальтера Беньяміна з раннім німецьким романтизмом. Однак, вони здебільшого концентруються на широких аспектах його філософії та естетики, не надаючи систематичного та порівняльного аналізу саме концепції мови Беньяміна (називання/іменування) у прямому зіставленні з мовною філософією Йоганна Гаманна, Новаліса та Фрідріха Шлегеля, які впливали на

Беньяміна, зокрема через кабалістичну традицію. Таким чином, поточне дослідження використовує наявні висновки про важливість романтизму для Беньяміна для подальшої деталізації його філософії мови.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг наукових досліджень, присвячених Вальтеру Беньяміну, існує важлива прогалина, яку має на меті заповнити ця стаття: недостатньо деталізований аналіз ідейних перетинів між «магічною» концепцією письма Беньяміна та філософією мови ранніх німецьких романтиків, зокрема Йогана Гаманна та Новаліса, з урахуванням спільного впливу кабалістичної традиції.

Існуючі праці констатують загальний вплив романтизму на Беньяміна, але не здійснюють глибокого компаративного аналізу конкретних положень його філософії мови. Ба більше, дослідження цієї проблематики в українському академічному просторі залишається фрагментарним, що ускладнює включення цих важливих ідей у вітчизняний науковий дискурс.

Пропоноване дослідження сприятиме вирішенню цих невирішених аспектів шляхом: а) встановлення конкретних доктринальних паралелей у трактуванні мови як монологічної та не-інструментальної сутності; б) обґрунтування того, чому Беньямін вважав журнал «Athenäum» взірцем «магічного» письма; в) пропонування чітких висновків щодо теоретичної та філософської значущості цього зв'язку для розуміння модерної філософії мови.

Методологічна основа дослідження поєднує низку аналітичних підходів. Зокрема, застосовувався текстуальний і контекстуальний аналіз першоджерел, а також історико-порівняльний (компаративний) аналіз для виявлення подібностей філософських поглядів. Історико-генетичний аналіз сприяв визначенню спільних витоків тез. Крім того, метод раціональної реконструкції допоміг чітко окреслити різноманітні філософські позиції для подальшого зіставлення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): Метою статті є заповнення прогалини в українському науковому контексті через детальний аналіз впливу філософії мови раннього німецького романтизму на формування «магічної» (не-інструментальної) концепції письма Вальтера Беньяміна. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

- Проаналізувати ключові положення «магічної» концепції письма Вальтера Беньяміна, викладені у його листі до Мартина Бубера (1916) та есе «Про мову взагалі й людську мову зокрема» (1916).
- Окреслити основні аспекти філософії мови раннього німецького романтизму, представлені у творчості Йогана Георга Гаманна та Новаліса, включаючи ідеї про ієрархію мов і вплив кабалістичної традиції.
- Встановити конкретні точки перетину та концептуальні паралелі між «не-інструментальним» використанням мови у Беньяміна та романтичною ідеєю поезії як «материнської мови роду людського».
- Обґрунтувати, чому Вальтер Беньямін вважав романтичний журнал «Athenäum» взірцевим прикладом своєї «магічної» концепції письма.
- Визначити філософське значення встановленого зв'язку для розуміння беньямінівської концепції істини як «події представлення».

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1916 році відомий австрійсько-єврейський філософ-екзистенціаліст Мартин Бубер (1878–1965) запропонував Вальтеру Беньяміну (1892–1940) працювати у його журналі “Der Jude”, що задумувався як репрезентативний орган “єврейського відродження”: майданчик для висвітлення актуальних культурно-політичних питань, який мав подолати духовну фрагментацію німецькомовної єврейської громади. Однак, не зважаючи на те, що сам Беньямін активно цікавився цим питанням та відповідними культурно-політичними процесами, він вирішує відмовитися від цієї пропозиції. Після періоду тривалих перемовин, в липні 1916 Беньямін

пише лист до Бубера, в якому обґрунтовує своє рішення тим, що він є нездатним як зрозуміти “дієве письмо” (*wirkendes Schrifttum*), так і самотійно відтворити його, відстоюючи натомість концепцію “магічного”, або “не-інструментального” (*un-mittel-bar*) використання мови [8, s. 127]. Маючи на увазі, що його уявлення про застосування мови та про призначення публіцистичної діяльності йдуть у розріз із програмними положеннями “*Der Jude*”. Зазначаючи, що зразковим журналом для нього є «*Athenäum*» – журнал, заснований братами Августом та Фрідріхом Шлегелями, представниками групи єнських або ранніх німецьких романтиків (*Früromantik*), що видавався у 1798-1800 роках [8, s. 127].

Те, що Вальтер Беньямін згадує цей достатньо маловідомий романтичний журнал, не є випадковим. Беньямін доволі рано починає серйозно цікавитися романтизмом. Майже всі 1910-ті роки ця тема постійно виринає у його листах та ранніх роботах. Одна з його перших публікацій, датована 1913 роком, власне і мала назву «Романтика»¹ (*Romantik*). У ній Беньямін критикує “фальшиву романтику” (*falshe Romantik*), яку викладають у школах, і закликає до народження “нового романтизму”, підкреслюючи, що “романтична воля до краси, романтична воля до правди, романтична воля до дії” — це “нероздільні” (*unüberwindlich*) надбання сучасної культури [9, s. 46]. Ба більше, перше важливе літературне есе Беньяміна 1914 року було присвячене Фрідріху Гельдерліну й вже містило у собі покликання на Новаліса. А у 1916-1917 роках Беньямін почав активно досліджувати роботи Новаліса та Фрідріха Шлегеля, особливо наголошуючи на вагомості останнього для романтичної течії. Наприклад у листі до Гершома Шолема в червні 1917 року він пише: “Я багато читаю Фрідріха Шлегеля і Новаліса. У випадку першого мені дедалі ясніше, що він серед усіх романтиків, мабуть,

¹ Це також можна перекласти і як “Романтизм”, проте Беньямін в тексті постійно обіграє слово «*Romantik*», поперемінно відсилаючи як до дійсного культурно-історичного руху, так і до “романтичної налаштованості”. З огляду на це, “Романтика” є вдалішим перекладом, бо дозволяє передати обидва значення.

єдиний (його брат тут, мабуть, не береться до уваги), хто розкрив дух цієї школи без конституційної слабкості та тьмяності” [8, s. 135].

Вже в ці роки Беньямін починає готуватися до написання докторської дисертаційної роботи “Поняття критики мистецтва у німецькому романтизмі” (*Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik*) (1919), в якій детально аналізує основні ідеї представників єнського гуртка, висловлюючи дуже оригінальні припущення щодо їхньої філософії, естетики, теорії літератури та месіанізму. Проте, навряд можна сказати, що вибір Вальтером Беньяміном теми для дисертації був скерований виключно академічними інтересами. Зрештою, своє позитивне ставлення до романтиків Беньямін збереже на роки вперед. І, наприклад, його оголошення власного журналу, – “*Angelus Novus*” (що ніколи так і не був виданий) – датоване 1922 роком, буде містити такий фрагмент: “Справжнє призначення часопису полягає в тому, щоб засвідчувати дух своєї епохи. Для нього актуальність цього духу важливіша, ніж навіть його єдність або ясність; і тим самим він – подібно до газети – був би приречений на беззмістовність (*Wesenlosigkeit*), якби в ньому не формувалося життя, достатньо потужне, щоб урятувати навіть те, що є сумнівним, – саме тому, що воно ним утверджується. Справді: часопис, чия актуальність не має історичного домагання, існує без підстав. Те, що це домагання з таким непорівнянним напором могло бути висунуте, і становить взірцевість романтичного «*Athenäum*». Водночас – за потреби – він є прикладом того, що для справжньої актуальності мірило аж ніяк не лежить у публіці. Кожен часопис мав би, подібно до нього, – невблаганний у мисленні, непохитний у висловлюванні й, за потреби, з повним нехтуванням публіки – триматися того, що є по-справжньому актуальним” [9, s. 241].

Можна припустити, що Вальтер Беньямін вбачав у романтичній філософії відгомін власної позиції. Однак, що конкретно могло б вплинути на

його позицію, повинно стати зрозумілим, якщо ми повернемося до самого початку і детальніше розглянемо його позицію щодо мови.

Концепція не-інструментального письма Вальтера Беньяміна та романтична філософія мови

В письмі до Бубера Беньямін висловлюється доволі неоднозначно, проте основні моменти його позиції можливо достатньо чітко ідентифікувати. По-перше, він виступає проти того, аби трактувати письмо і мову взагалі лише як засіб для комунікації, що дозволяє переводити внутрішні мотиви людської поведінки у слова, впливаючи таким чином на людську поведінку. Такий погляд, на його думку, повинен “принижувати” мову та ігнорувати такий зв’язок між мовою та дією, де б остання не була лише інструментом для першої. Цій “дієвій” мовній концепції Беньямін протиставляє свою концепцію “магічного” письма. Так він пише: «Письмо узагалі як поетичне, пророче, предметне – я можу розуміти з огляду на його дію, але в будь-якому разі лише як магічне, тобто не-інструментальне [*magisch das heißt un-mittel-bar*]. Усяке цілюще, ба навіть будь-яке не внутрішньо руйнівне “діяння” письма ґрунтується в його (слова, мови) таємниці.» [8, s. 126].

Так, мова, на думку Беньяміна, повинна розглядатися через визнання її власної гідності та можливостей. Головним при такому її застосуванні є “усунення [Elimination] невисловлюваного [Unsagbaren] в мові”, що дозволяє чинити вплив “всередині мови й через мову”. Конкретно він зазначає: “Моя концепція стилю та письма, водночас предметного і високо політичного, така: привести до того, чому було відмовлено у слові [*hinzuführen auf das dem Wort versagte*]. Лише там, де ця сфера безсловесності [Wortlosen] розкривається в невимовно [*unsagbar*] чистій силі, може перескочити магічна іскра між словом і рухомою дією – там, де їхня єдність є однаково реальною... Я не вірю, що

слово десь є дальшим від божественного, ніж “реальна” дія; отже, воно так само не здатне вести до божественного інакше, ніж через саме себе і через власну чистоту” [8, s. 126-7].

Та що він має на увазі, говорячи, що слова і дія повинні бути єдиними? І як саме привести те, що є безсловесним, до слова? Його позиція проясниться, якщо звернутися до іншого твору, написаного у тому самому 1916 році, що і лист до Бубера – “Про мову взагалі й людську мову зокрема” (Über Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen, 1916) – і окреслити контекстуальне поле, з якого виходить Беньямін.

В тексті цього твору доволі чітко проглядають як впливи кабалістичної традиції у трактуванні мови, так і вплив Йогана Гаманна, якого Беньямін прямо згадує у тексті. Вплив останнього вже засвідчує близькість до романтичної традиції. Йоган Гаманн, що за свій містичний стиль філософсько-теологічних трактатів отримав прізвисько “маг півночі”, хоч і не належав до романтичного кола, але мав на нього безпосередній вплив. Бувши близьким другом і завзятим критиком Іммануїла Канта, та приятелем Йогана Гердера, Гаманн був активно занурений у німецьке інтелектуальне життя кінця XIX ст., а його праці, зокрема, дуже високо цінували Йоган Гете, а також такі представники романтичної традиції як Новаліс чи Фрідріх Шлегель.

Захоплення Гаманом кабалістичною традицією мало ключове значення для його концепції мови. Ї ця особливість мала безпосередній вплив також на концепції мови Новаліса та Фрідріха Шлегеля, відображеної в різноманітних збірках фрагментів, а також короткій нотатці “Монолог” (Monolog, 1798) Новаліса. І якщо Вальтер Беньямін прямо посилається на цю філософську традицію, то для розуміння його власної позиції варто коротко окреслити романтичну філософію мови.

“Монолог” Новаліса може слугувати тут відправною точкою. Сам цей твір набув популярності зокрема завдяки Мартину Гайдеггеру, що прямо

посилається на нього для обґрунтування власної позиції у праці “Дорогою до мови” (1959). Окрім того, він достатньо чітко фіксує основні моменти романтичної думки. Як зазначає Новаліс: “Власне кажучи, говорити й писати є дурною справою; справжня розмова – це тільки гра слів. Можна лише дивуватися можна тій смішній помилці, що роблять люди, коли думають, ніби вони говорять задля речей. Ніхто не знає того, що є власним для мови — що вона дбає тільки про саму себе. Саме тому вона є такою чудовою і плідною таємницею: бо коли хтось говорить лише для того, щоб говорити, він висловлює саме найпрекрасніші, найоригінальніші істини. Але коли він хоче говорити про щось певне, тоді примхлива мова примушує його говорити найсмішніше й найзаплутаніше” [16, s. 438].

Не зважаючи на те, що ці слова Новаліса можна потрактувати просто як спостереження автора щодо труднощів, які завжди виникають при написанні текстів, Новаліс має на увазі дещо інше. Для нього мова у своїй сутності є монологічною та незалежною. Слова, що утворюють її цілісність мають музичну або математичну природу, й він напряду порівнює їх із математичними формулами та числами, що “утворюють світ самі для себе” – не відображають нічого окрім самих себе й тільки “віддзеркалюють” співвідношення речей, ніколи не виражаючи їх ніби самих по собі [16, s. 438]. Мова тому ніколи не може бути підпорядкована людині: людина не може володіти нею як володіє речами, або знаннями про якусь річ. Вона лише може долучатися до мови, дослухатися до неї, “небхідно-випадково” (ніби через поштовх самої мови) розкриваючи істину про світ, як це відбувається у поетичній творчості.

Ба більше, коли Новаліс говорить про мову як про монолог та незалежну сутність, що відображає світ, то він, як і Йоган Гаманн, знаходиться під впливом ідей Якоба Беме висловлених “Signatura rerum” (1621). Тобто сприймає природу як закодовану мову, або “істинний санскрит”, який він

неодноразово згадує у своїх “Учнях в Саїсі”. Проте, цю мову природи чи мову світу не варто сприймати за просту мову, яку люди використовують при спілкуванні. Якщо розглянути романтичну позицію детальніше, то йдеться про певну градацію мов.

Щоб розібратися із цим можна звернутися до одного фрагменту в Гаманна, де він говорить: “Промовляти – означає перекладати з мови ангелів на мову людей, тобто – перетворювати думки в слова, речі в назви, образи в знаки, які могли б бути поетичними чи кирилологічними, історичними чи символічними, чи ж ієрогліфічними, філософськими або ж характеристичними” [3, с. 24]. А в іншому місці зазначає, що поезія – це “материнська мова роду людського, як садівництво є старшим від рільництва, малювання від письма, спів від декламування, притчі від їх тлумачення, обмін від торгівлі” [3, с. 22].

Виходячи з цих тверджень можна виділити три мови: “мову ангелів”, “материнську мову роду людського” й повсякденну мову. “Мова ангелів” є прамовою всіх мов, всі інші є мовами “перекладів”. Однак і серед цих мов, які вживаються у повсякденні, є певна середня ланка – медіальна мова, що однаково близько стоїть як до прамови, так і до звичайної мови міжлюдського спілкування; як до мови божественного творіння, так і до простої розмовної мови. Це – поетична мова, або “материнська мова роду людського”.

Аналогом “мови ангелів” у Новаліса виступає “істинний санскрит”. Він розуміє під цим те, що всесвіт з його явищами, речами та природними законами можна уявити собі у формі символічного шифру, або певного первинного запису. Це – первинний набір слів, імен та знаків, який для Новаліса, як і для Гаманна, має божественну природу. Своїм корінням таке уявлення уходить у кабалістичну традицію, яка вважає, що Боже Слово є енергією буття, а мовлення Бога є активним процесом творіння. Що відповідно відсилає до специфічного потрактування першого вірша Євангелія від Івана:

“На початку було Слово, і Слово було з Богом, і Слово було Бог” [1, Іоанн 1:1]. Використане в оригіналі слово Логос вже містить в собі можливість такого потрактування, бо може відсилати як до мови, так і до певної структури світу, витвореної у божественному акті.

За Гаманном, наблизитися до цієї первинної структури дозволяє “материнська мова роду людського”, тобто поезія. У Новаліса можна знайти схожі думки. В одному фрагменті він дуже близько наближається до метафорики Гамана, порівнюючи поезію зі співом, проте протиставляючи її не декламуванню, а розмовній мові. “Поет через уяву пророкує про природу, тоді коли філософ через природу пророкує про уявлення. Для одного весь світ полягає в об’єктивному, а для другого – в суб’єктивному. Перший є голосом всесвіту, а другий – голосом найпростіших елементів, принципу. Вони як *спів та проста розмовна мова*. [курсив мій] В одному випадку із відмінностей проступає нескінченне, в другому – із багатоманітності виступають лише конечні речі” [6, с. 326].

З огляду на те що Новаліс говорить у “Монолозі”, він повинен мати на увазі те саме, що і Гаманн. Поезія для нього – людська спроба зробити неможливе – без втрати сенсу перекласти “мову ангелів”, доступну тільки божественним створінням та самому божеству, на розмовну людську мову. Що неможливо не тільки тому, що кожен переклад вже змінює оригінальне смислове поле, а й тому, що перекладач сам повинен бути конгеніальним автору – конгеніальним божеству. Тож навіть у випадку з використанням поезії, можна розраховувати лише на приблизний та недосконалий переклад, що, проте, виконує свою функцію та робить оригінал доступним для широкого загалу.

Проте не варто розуміти під поезією виключно мистецьку творчість. Що Гаманн, що Новаліс або навіть Фрідріх Шлегель трактують поезію набагато ширше, часто говорячи про те, що поетичними можуть бути не тільки текстові

об'єкти мистецтва, а і живопис, скульптура, навіть наука. Під цим вони розуміють не тільки те, що всі ці об'єкти можуть стати матеріалом для поета. Речі взагалі є поетичними для романтиків, бо вони засвідчують специфічне використання мови, а саме – створення нових символічних форм та сенсів, які можуть бути адаптовані у повсякденній мові. Або якщо дещо переформулювати Гаманна, поетична дія дозволяє “перетворювати думки в слова, речі в назви, образи в знаки”; вона є способом відкриття істини про речі, який не потребує додаткового обґрунтування, бо вона легітимізує сама себе за фактом своєї дії.

Оскільки тут також йдеться про не-інструментальне використання мови, вже можна побачити паралелі із концепцією Беньяміна. Однак, щоб переконатися у тому, що його концепція містить в собі щось від романтичної філософії мови, варто розібрати його роботу “Про мову взагалі й людську мову зокрема”.

“Магічна” концепція письма Вальтера Беньяміна

Якщо дуже коротко підсумувати основні ідеї висловлені у цьому творі, позицію Беньяміна з цього питання можна подати так: не-інструментальне використання мови має стосунок до називання речей, а не до передавання змістів. Як така, мова сповіщає тільки про саму себе, або словами Новаліса “дбає тільки про себе”. Вона є нескінченним “«середовищем» сповіщення” (das «Medium» der Mitteilung) – простором, в якому речі взагалі можуть засвідчити себе як такі [9, s. 142]. Концепція “магічного” письма тому найкраще розкривається через поняття “іменування” (Benennung). Те, що є істинним, не може бути власне “сказане”, як у спробі передачі наміру з ціллю викликати дію – воно може бути лише назване (genannte) або залишене невисловлюваним (Unsagbaren) [9, s. 142]. Для Беньяміна іменування

(Benennung) є єдиною формою слова, яка не порушує невисловлюваність (Unsagbares), тобто не намагається заволодіти речами й не інструменталізує мову, а тому і є тією точкою, де між словом і дією може спалахнути “магічна іскра”. Відмовляючись від орієнтації на володіння істиною, висловлювання легітимізує себе через сам факт мовлення.

Конкретно Беньямін говорить: “Мовна сутність речей – це їхня мова... мовною сутністю людини є її мова. Тож людина сповіщає свою власну духовну сутність (наскільки вона сповіщальна), називаючи всі інші речі” [2, с. 66] [9, с. 143]. А також “Людина — це називальник [der Nennende], з цього ми пізнаємо те, що з неї мовить чиста мова. Вся природа, оскільки вона сповіщає себе, сповіщає себе в мові, тобто, врешті-решт, у людині. Ось чому вона є владарем природи і може називати речі. Тільки через мовну сутність речей вона із самої себе досягає до пізнання їх — в імені. Боже сотворіння добігає кінця, коли речі отримали свої імена від людини, з якої в імені мовить лишень мова” [2, с. 68] [9, с. 144].

Акт іменування в концепції Беньяміна пов'язується з кількома вимірами: людина, даючи імена, ніби продовжує розгортання божественного творіння, а також дозволяє речам постати у своїй власній сутності. Однак, простір речей не витісняється повністю людською мовою, оскільки об'єкти зберігають свою «німу мову» — невисловлюване (Unsagbares), яке присутнє на іншому рівні буття. З огляду на це, Беньямін також виділяє ієрархію мов, яка подібна до романтичної, але також містить концептуальні відмінності. Його градація мов трояка: 1) Мова божественного творіння, що існує повсюдно у зародку творіння та пізнання; 2) Мова речей, або *німа мова*, що власне є творінням без пізнання; 3) Людська мова, що власне дає речам імена і робить творіння доступним пізнанню, завершуючи божественне завдання. Водночас Беньямін не виділяє повсякденну мову як якийсь окремий рівень, а скоріше говорить, що вона являє собою зміну відношення до мови: вона сприймається

універсально саме як засіб комунікації (дієва мова) й тому відходить від свого основного завдання. З огляду на це, Беньямін не пов'язує акт надання імені виключно з поезією, а визначає його як загальне завдання людини. Хоча зрештою, для нього, як і для романтиків, йдеться про специфічний спосіб поводження із мовою, який повинен сприяти утворенню нових символічних форм.

Також в Беньяміна, як і в романтиків, йдеться про переклад однієї мови на іншу, зокрема про переклад мови речей на мову людську, що гарантований Богом: “Переклад — це переведення однієї мови в іншу через безперервність [Kontinuum] перетворень. Безперервності перетворень, — а не абстрактні округи однаковості й подібності — проміряє і виміряє переклад. Переклад мови речей на мову людей — це не тільки переклад німого на голосне, це переклад безіменного на ім'я. Тож це переклад недосконалої мови на досконалішу, він може тільки-но долучати щось, себто пізнання. Втім, об'єктивність цього перекладу Гарантовано в Богові. Адже Бог створив речі, творче слово в них є зародком пізнавального імені, як і Бог, врешті, назвав кожную річ після того, як створив її. Але, вочевидь, це називання становить лише вираження тотожності творильного слова і пізнавального імені в Богові, не наперед прийняте розв'язання того завдання, що його Бог прямо доручив самій людині, а саме: називати речі. Сприймаючи німу безіменну мову речей і переводячи її в звукові імена, людина розв'язує це завдання” [2, с. 77-8] [9, s. 151]. І при цьому Беньямін пояснює множинність людських мов таким чином: “Мова речей може входити в цю мову пізнання й імені лише в перекладі — стільки перекладів, скільки мов, щойно людина одного разу була вигнана з раю, де знала лише одну мову” [2, с. 29] [9, s. 152].

В цілому зрозуміло, що тут Беньямін максимально намагається відійти від звичайного розуміння мови, яке розглядає її лише як інструмент для використання. На думку Ендрю Бові, у цьому випадку “Беньямін прагне

зберегти живою ідею теологічної обітниці, яка закладена вже в самому факті мови; ця обітниця потребує такої істини, що справді є тотожністю мови й світу, як це передбачено поняттям Слова (Word / Logos)” [10, р. 204]. З огляду на це, Беньямін намагається підважити традиційне трактування істини певного явища, виходячи з його визначення або обсягу знань, але при цьому уникнути ідеалістичної позиції, що ставить під сумнів реальність речей самих по собі.

Оскільки речі самі володіють німою мовою божественного творіння, їх існування не потребує обґрунтування. Людина завжди може звернутися до них як до вже наявної тварної даності, яку можна зробити пізнаваною. І з огляду на це істина розкривається у мовній дії власне як подія представлення.

Висновки. Розгляд романтичної концепції мови та мовної концепції Беньяміна дозволяє встановити точки перетину між ними. З огляду на те що романтики відстоювали схожу з Беньяміном концепцію мови та істини, а також зверталися до спільного контексту кабалістичної традиції, стає зрозумілим чому він окремо відзначає їх журнал “Athenäum”. У творчості романтиків Беньямін міг бачити власне прагнення відійти від концепції мови як комунікації із практичною ціллю на користь мови як події розкриття істини. І в цьому сенсі сам журнал повинен був виступати прикладом “магії” письма: необхідно-випадкового відкриття істини, що має вищу актуальність, аніж розв'язання конкретно-історичних проблем.

Істина, що розкривається таким чином є радше мистецькою істиною, що вже легітимізує себе за фактом своєї об'яви. Це не істина науки або метафізики, й тому вона не потребує зовнішнього підтвердження. З огляду на це, вона є тимчасовим мовним опосередкуванням, певною символічною формою, що, однак, має безпосереднє значення для людського життя. Письмо, що намагається відкрити таку істину, для Беньяміна і є “магічним”, тобто

таким, що творить горизонт існування людини, сприяючи її досягненню свого місця у світі.

Подальші наукові дослідження могли б детальніше зосередитися на моменті інтелектуального розриву Бен'яміна із раннім романтизмом. Зокрема для того, щоб встановити вагомість окресленого аспекту на пізніші етапи творчості Бен'яміна: формування таких його ключових ідей як концепція “монтажу”, теорія алегорії, а також на розвиток його месіанських поглядів. Зрештою, практичне філософське значення роботи відкриває шлях для застосування концепції “не-інструментального” письма у сучасних дискусіях з філософії мови та літературної теорії.

Список використаних посилань

1. Біблія. Євангеліє від Іоанна / пер. І. Огієнка. Київ: Українське біблійне товариство, 2010.
2. Бен'ямін В. Щодо критики насильства: статті та есеї / пер. з нім. І. Андрущенко. Київ: Грані-Т, 2012.
3. Гаманн Й. Г. Aesthetica in puse: рапсодія в кабалістичній прозі // Мислителі німецького романтизму / упоряд. Л. Рудницький, О. Фешовець. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. С. 21–28.
4. Доброносова Ю. Філософське розуміння перекладу у Василя Стуса і Вальтера Бен'яміна: пошук і творення смислів // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2022. Вип. 29. С. 65–73.
5. Єрмоленко В. Оповідач і філософ. Вальтер Бен'ямін та його час. Київ: Критика, 2011. 280 с. ISBN 978-966-8978-51-7.
6. Новаліс. Із «Фрагментів» // Мислителі німецького романтизму / упоряд. Л. Рудницький, О. Фешовець. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. С. 324–333.

7. Benjamin A., Hanssen B. (eds.). *Walter Benjamin and Romanticism*. London: The Athlone Press, 2002. ISBN 0-8264-6021-6.
8. Benjamin W. *Briefe I* / hrsg. G. Scholem, T. W. Adorno. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1978.
9. Benjamin W. *Gesammelte Schriften. Bd. I.1* / hrsg. R. Tiedemann, H. Schweppenhäuser. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991.
10. Bowie A. *From Romanticism to Critical Theory: The Philosophy of German Literary Theory*. London; New York: Routledge, 1996.
11. Brusslan E. Millán. *Walter Benjamin and Romantic Critique // The Palgrave Walter Benjamin Handbook* / ed. N. Ross. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. P. 77–93. DOI: 10.1007/978-3-031-76688-6_4.
12. Charles M. *Modernism Between Benjamin and Goethe*. London: Bloomsbury Academic, 2019. 240 p. (Walter Benjamin Studies). ISBN 978-1-350-01397-1.
13. De Villa M. “Wie eine Äolsharfe vom Winde berührt”: Translation in Walter Benjamin’s early writings // *JoLMA: The Journal for the Philosophy of Language, Mind and the Arts*. 2022. Vol. 3, No. 2. P. 223–248. DOI: 10.30687/JoLma/2723-9640/2022/02/005.
14. Lacoue-Labarthe P., Nancy J.-L. *L’Absolu littéraire: Théorie de la littérature du romantisme allemand*. Paris: Éditions du Seuil, 1978.
15. McLaughlin K. *Delimiting literary criticism: Walter Benjamin’s dissertation* // *CR: The New Centennial Review*. 2021. Vol. 21, No. 1. P. 71–100.
16. Novalis. *Band 2: Das philosophisch-theoretische Werk*. München: Hanser, 1978.

References

1. *Bibliia. Yevanheliie vid Ioanna* / per. I. Ohiiienka. Kyiv: Ukrainske bibliine tovarystvo, 2010.

2. Benjamin V. Shchodo krytyky nasylstva: statti ta esei / per. z nim. I. Andrushchenka. Kyiv: Hrani-T, 2012.
3. Hamann Y. G. Aesthetica in nuce: rapsodiia v kabalistychnii prozi // Myslyteli nimetskoho romantyzmu / uporiad. L. Rudnytskyi, O. Feshovets. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2003. S. 21–28.
4. Dobronosova Yu. Filosofske rozuminnia perekladu u Vasyliia Stusa i Valtera Beniamina: poshuk i tvorennia smysliv // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofski nauky. 2022. Vyp. 29. S. 65–73.
5. Yermolenko V. Opovidach i filosof. Valter Benjamin ta yoho chas. Kyiv: Krytyka, 2011. 280 s. ISBN 978-966-8978-51-7.
6. Novalis. Iz «Frahmentiv» // Myslyteli nimetskoho romantyzmu / uporiad. L. Rudnytskyi, O. Feshovets. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2003. S. 324–333.
7. Benjamin A., Hanssen B. (eds.). Walter Benjamin and Romanticism. London: The Athlone Press, 2002. ISBN 0-8264-6021-6.
8. Benjamin W. Briefe I / hrsg. G. Scholem, T. W. Adorno. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1978.
9. Benjamin W. Gesammelte Schriften. Bd. I.1 / hrsg. R. Tiedemann, H. Schweppenhäuser. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991.
10. Bowie A. From Romanticism to Critical Theory: The Philosophy of German Literary Theory. London; New York: Routledge, 1996.
11. Brusslan E. Millán. Walter Benjamin and Romantic Critique // The Palgrave Walter Benjamin Handbook / ed. N. Ross. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. P. 77–93. DOI: 10.1007/978-3-031-76688-6_4.
12. Charles M. *Modernism Between Benjamin and Goethe*. London: Bloomsbury Academic, 2019. 240 p. (Walter Benjamin Studies). ISBN 978-1-350-01397-1.

13. De Villa M. “Wie eine Äolsharfe vom Winde berührt”: Translation in Walter Benjamin’s early writings // *JoLMA: The Journal for the Philosophy of Language, Mind and the Arts*. 2022. Vol. 3, No. 2. P. 223–248. DOI: 10.30687/JoLma/2723-9640/2022/02/005.
14. Lacoue-Labarthe P., Nancy J.-L. *L’Absolu littéraire: Théorie de la littérature du romantisme allemand*. Paris: Éditions du Seuil, 1978.
15. McLaughlin K. Delimiting literary criticism: Walter Benjamin’s dissertation // *CR: The New Centennial Review*. 2021. Vol. 21, No. 1. P. 71–100.
16. Novalis. *Band 2: Das philosophisch-theoretische Werk*. München: Hanser, 1978.